

Den handlekraftige biskop

Peder Jensen Lodehat (?-1416)

Lodehat

I senmiddelalderen sad en markant personlighed på Roskil- des bispestol med nære kontakter til kongehuset. Han hed Peder Jensen. Hans slægt var lavadelig, måske knap adelig. Slægten bar en skægget mandsperson iklædt en såkaldt "lodehat" eller "jødehat" i sit våben. Slægten er derfor af efter- tiden kaldt for Lodehat. Den unge Peder Lodehat fik en teo- logisk uddannelse i udlandet, da Danmark endnu ikke havde et universitet. Første gang, vi hører om ham, er kort efter den danske kong Valdemar Atterdags død i 1375. Peder var da kannik ved Roskilde Domkirke, altså alterpræst.

I dronningens tjeneste

Ved den mindreårige Olufs tronbestigelse i 1376 – efter sin morfar – blev Peder Jensen ansat som klerk hos kong Olufs mor og formynder, dronning Margrete (1353-1412). Peder delte sin dag mellem gudstjeneste i slotskapellet og kontor- arbejde i skrivestuen. I 1380 blev Oluf også konge over Nor- ge ved faderen Håkon 6.'s død. Samme år fik dronningen placeret Peder i Växjö som biskop over Småland. At Peder fik en stilling i Sverige havde mindre at sige, til trods for at han samtidig skulle passe sine embedsforretninger i det kon- gelige kancelli, for dengang var det almindeligt, at man kun- ne passe et gejstligt embede ved hjælp af en vikar, en såkaldt substitut (ordet er bevaret i vejnavnet Tuttesti i Roskilde).

Da bispesædet i Århus blev ledigt i 1386, kom Peder tilba- ge til Danmark og indtog denne stilling. Det var mere prak- tisk og tillige et rigere bispesæde end det i Småland, men denne gang måtte han selv skaffe en accept ved personligt at opsøge paven i Rom. I 1395 opnåede han landets fedeste kald, Roskilde Bispestol, der var rigere end selve ærkebisse- dømmet i Lund. Samtidig steg han i graderne i dronningens kancelli og kunne nu kalde sig kansler med ret til at opbeva- re det store rigssegl. Han sad også i rigsrådet og var således nået op i magtens indercirkler.

Grunden til dette avancementsspring var den, at dronnin- gen var kommet i taknemmelighedsgæld til biskop Peder. I 1387 var hendes søn, kong Oluf, død som kun 16-årig. Herved var hendes legitime adgang til at regere Danmark og Norge

Biskop Peder Jensen Lodehats segl, der viser Sct. Lucius (domkir- kens værnehelgen) i midten. Til venstre for hans fødder ses stifts- våbenet (nøglerne) og til højre bispens eget våben (mand med lode- hat). Nedenunder ses bispens knælende. Lito- grafi: Th. Bergh. Gen- givet efter Petersen, Henry: Danske gejstli- ge Sigiller fra Middel- alderen. 1883-86.

Buste af dronning Margrete 1. Den origi- nale buste findes på Sankt Annen Museum i Lübeck. Gengivet ef- ter Gyldendals og Poli- tikens Danmarkshisto- rie bd. 5, s. 276.

I middelalderen havde Roskilde Stift sit særlige logo: et kors med Sankt Peters nøgler, der hentyder til domkirkens værnehelgen, Sankt Lucius. Gengivet efter Fang, Arthur: Roskilde Domkirke gennem 1000 Aar. S. 159.

Maleri af biskop Lodehat i Roskilde Domkirke. Udført posthumt flere hundrede år efter bispens død, da man begyndte at ophænge bispeportrætter i Roskilde Domkirkes koromgang. Billedet har derfor ingen portrætlighed. Ukendt kunstner og år. Foto: Lars Ahn Pedersen, Dagbladet Roskilde 2018.

på vegne af sin mindreårige søn bristet, idet der ikke var kvindelig arvefølge. Men da var det, at Peder Jensen Lodehat stillede sig i spidsen for en gruppe mænd, som udråbte dronning Margrete til rigets "fuldmægtige Formynder og Frue", hvilket vil sige regerende dronning, selv om landets love egentlig ikke hjemlede ret til at vælge en kvindelig regent.

Derfor skyndte Margrete sig med at finde en ny (mandlig) arving, som hun kunne være formynder for. Det blev hendes søster Ingeborgs barnebarn, den 6-årige Erik af Pommern (1382-1459), der hentedes til Danmark i 1389.

Rigets kreditor

Dronningen havde nok en bagtanke ved at anbringe Peder i landets fedeste kald. Dronning Margrete havde overtaget en dybt forgældet statsadministration. Men med basis i det rige sjællandske bispegods kunne hun nu samle sin gæld hos én kreditor, nemlig hos Peder Lodehat. I 1401 opgjordes statens gæld til biskoppen til 40.000 lübske mark. Gælden blev af-

Ved kirkefesten 1413 skænkede kong Erik og dronning Philippa en forgylt alterkalk til hvert af kirkens 50 altre. Enkelte findes endnu som denne, der har overlevet som alterkalk i Krønge Kirke på Lolland. På foden ses tre leoparder i blå emalje fra det danske rigsvåben. Teksten lyder i oversættelse fra latin: "Almissegave fra fru Margrete, Dronning af Danmark, Sverige og Norge. Bed for hende". Copyright: CC-BY-SA Lennart Larsen, Nationalmuseet.

draget ved indtægterne fra sildemarkederne i Falsterbo og Skanør. Peder Jensen har givet ikke tabt penge på denne transaktion. Herom vidner hans byggeri af Gjorslev i årene 1396-1400.

En af bispedømmets omstridte besiddelser var København. Efterhånden som byen voksede og begyndte at ligne en hovedstad, ønskede kongemagten at overtage den. I 1350 havde Valdemar Atterdag presset biskop Henrik Geertsen og domkapitlet i Roskilde til at overlade ham Københavns Slot og By på livstid. Da biskoppen døde i 1368 havde kon-

Dronning Margretes sarkofag i Roskilde Domkirke. Den blev bestøttet af hendes efterfølger, kong Erik af Pommern, og opstillet 1423. Desværre er kun gravstatuen af alabast nogenlunde intakt, resten er ændret ved diverse restaureringer fra midten af 1700-tallet og frem til begyndelsen af 1900-tallet. Foto: Bennie Hansen 2008. Roskilde lokalhistoriske Arkiv.

gen imidlertid "glemt" aftalen. Men efter Valdemars egen død lod Peder Jensen et par ord falde til hans datter om denne forglemmelse og fik medhold. 1403 stadfæstede hun sammen med Erik af Pommern Roskilde Bispestols gamle rettigheder og betalte skadeserstatning.

Kalmar-unionen

I 1397 var Lodehat som rigskansler sandsynligvis arkitekten bag Kalmar-unionen, der samlede al magt over Danmark, Norge og Sverige i dronning Margrete's hånd. Denne sommer mødtes dronning Margrete og den 15-årige Erik af Pommern med de tre rigers mægtigste mænd, først og fremmest rigsråderne, i Kalmar. Her blev Erik kronet til konge i stadskirken. Siden forhandlede om det store unionsbrev, der de-

Trollernes kapel. Tidligere hed det Sankt Sigfreds og Alle Helgeners Kapel og blev anvendt som biskop Lodehats gravkapel i perioden 1416-1644. Herefter blev det ryddet for at gøre plads til Trolleslægtens afdøde. Foto: Jeppe Tønsberg 2018.

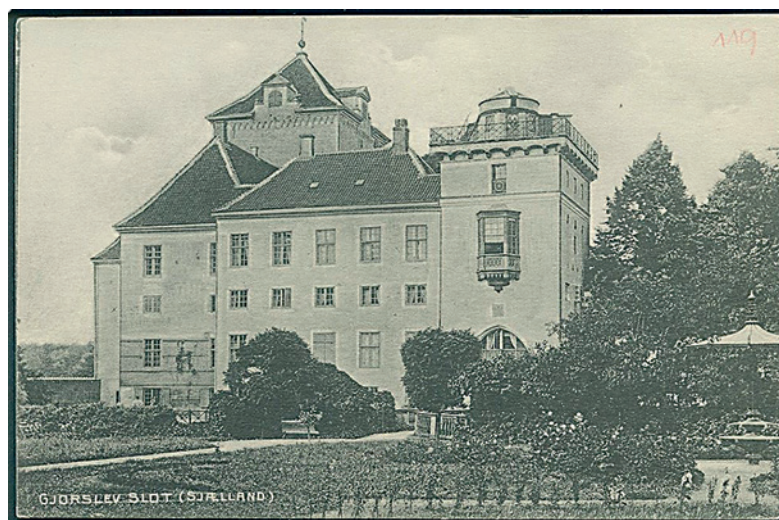
taljeret redegjorde for den nye statsretlige orden i de tre riger. Trods uenighed nåede man frem til en acceptabel udformning af unionsbrevet, en form for fælles grundlov. Brevet blev til sidst forsynet med de tre landes rigsråders segl som tegn på deres accept.

"Gravrøver"

Dronning Margrete døde den 28. oktober 1412 af pest på et skib i Flensborg Fjord, netop som hun havde generhvervet Flensborg. Hendes lig blev ført til Sorø Klosterkirke, hvor Valdemarerne blev bisat. Men Peder Jensen Lodehat ville gerne gøre Roskilde til den nordiske unions kirkelige centrum frem for ærkebispesædet i Lund, og hertil kunne han bruge unionens moder til at kaste glans over domkirken. Han allierede sig med kong Erik af Pommern, og i 1413 lod bispem liget bortføre til Roskilde trods modstand fra Sorø Klosterkirkes munke. De ville – forståeligt nok – nødig miste deres kirkes status som kongelig gravkirke. Den 4. juli samme år blev dronningen gravsat i Roskilde Domkirke. Det blev fejret med den største kirkefest nogensinde i Danmark. I 1423 lod Erik af Pommern et pragtfuldt gravmæle opstille for sin adoptivmoder. Det står stadig i højkoret, om end i stærk restaureret udgave. Gravstatuen af dronningen (minus kronen) skulle dog være den originale.

Bygherren

Roskilde bispestols umådelige godsrigdom gjorde det muligt for Peder Jensen Lodehat at optræde som en af tidens store bygherrer. Han satte bl.a. sit præg på Roskilde Domkir-

*Gjørslev Slot. Gengivet
efter postkort. Alex
Vincent's no. 2074.*

ke. I 1405 stiftede han et kapel til ære for Sankt Sigfred og Alle Helgener. Det blev indrettet i det nordre tårnrum. Han har nok allerede ved indretningen tænkt sig, at kapellet siden skulle være et værdigt gravkammer for ham selv.

Lodehats største fortjeneste som biskop og øverste leder af Roskilde Stift var hans byggeri af Gjorslev på Stevns fra 1396. Biskoppen havde i forvejen en række borge, hvor han kunne trække sig tilbage i ufredstider. Han havde også sin personlige garde til beskyttelse. Han drog dog ikke i krig som Absalon og andre forgængere i bispeembedet.

Foruden bispegården i Roskilde ejede biskoppen – eller rettere hans embede – borgen Bistrup (siden Sct. Hans). Den fungerede som en slagt lystgård, hvor biskoppen ofte opholdt sig, når han holdt fri fra sine embedspligter. Det lå også så tæt på Roskilde, at han hurtigt kunne komme derud. I Nordsjælland ejede han borgen Hjortholm, hvorfra alt det rige bispegods i denne landsdel administreredes. I den vestlige del af Midtsjælland havde han borgen Dragsholm, hvorfra denne egns bispegods administreredes. Da bispestolen ejede bondegårde på hele Sjælland manglede han imidlertid en borg i den østlige del af Sydsjælland. Det satte den energiske biskop sig for at råde bod på.

Gjorslev

Det fremgår af Roskildebispens jordebog fra omkring 1370, at der allerede på dette tidspunkt var opført en borg ved landsbyen Gjorslev. Biskoppens hovedgård på Stevns var således opkaldt efter landsbyen, hvor bispen ejede halvdel af bondegårdene. Denne borg må Lodehat ikke have anset for en passende bolig for rigets mægtigste biskop næst efter ærkebiskoppen. Så han lod den gamle borg nedrive og byggede i stedet det imponerende anlæg, som vi kender i dag. Den nye borg stod færdig i 1396. I det daglige var det bispens foged eller høvedsmand, der residerede på borgen og tog sig af administrationen af godsmængden på Sydsjælland. Med disse borge havde bispen altid et passende sted, hvor han kunne tage ind, når han tog rundt for at tilse sine besiddelser.

Men den var først og fremmest et forsvarsanlæg, hvor bispen kunne søge tilflugt i ufredstider, som det fremgår af beskrivelsen af gården i Traps 5. udgave: *“I det flade engdrag ligger hovedbygningen som et trefløjet anlæg, der åbner sig mod øst og på alle siden er omgivet af vandgrave. Borgens østre side er begrænset af en mur med skydeskår og indkørselsport”*. (Trap 1955 s. 168)

Peder Jensen Lodehats gravsten blev flyttet fra bispens gravkapel i 1644, da Trolle-slægten fik lov til at overtage gravkapellet. I dag er den placeret i koromgangen. Tegning gengivet efter Roskilde Bys Historie, bd. 1.

Eftermålet

Biskoppen døde selv den 19. oktober 1416. Han blev begravet i sit eget kapel under en usædvanlig stor gravsten af skånsk eller bornholmsk kalksten. Han er selv portrætteret i midterfeltet i fuldt ornat. Det virker nærmest som en henkastet skitse. Onde tunger har sagt, at portrættet viser en mand, der er så grim, at der må have en vis portrætlighed. Da kapellet blev ryddet i 1644 for at indrette det til gravkapel for Trolle-slægten, fandt man biskoppens lig iført fuldt bispeornat og med bispestaven ved sin side. Desværre søgte man ikke at bevare dette gravudstyr. Kun stenen blev reddet og flyttet til koromgangen, hvor den stadig ligger. Den er domkirkens største gravsten og vidner således om indehaverens store ego.

Kilder og litteratur:

- Inskription på dækpladen af Dronning Margretes sarkofag: Gengivet i Fang 1960, s. 55
- Unionsbrevet: Gengivet på Aarhus Universitets hjemmeside: www.danmarkshistorien.dk
- Andersen, Niels Knud: Biskop Peder Jensen Lodehat. Fra Københavns Amt. 1964, s. 3-13.
- Etting, Vivian: Margrete 1.: en regent og hendes samtid. Gyldendal. 3. udg. 2009.
- Etting, Vivian: Peder Jensen Lodehat. Skalk. 1996, nr. 6.
- Fang, Arthur: Roskilde Domkirke gennem 1000 år. Flensborgs Boghandel. 1960.
- Kruse, Anette: Roskilde Domkirke. Roskilde. 2003.
- Trap, J. P.: Danmark. 5. udgave. Præstø Amt. Bind 9. G.E.C. Gads Forlag. 1955, s. 165-168.